

2. Висновок Рахункової палати про результати аналізу виконання Закону про Державний бюджет України на 2019 рік у першому півріччі та щодо виконання держбюджету у поточному році. URL: <https://portal.rada.gov.ua/news/Novyny/181910.html> (дата звернення: 27.10.2019 р.).

3. Податковий менеджмент: підручник / Ю.Б. Іванов., А.І. Крисоватий, А.Я. Кізіма, В.В. Карпова. К.: Знання, 2008. 525 с.

Коваль Тетяна Богданівна
студентка групи ФПФм-21

Тернопільського національного економічного університету
Науковий керівник – к.е.н., доцент Мелих О.Ю.

ЗАОЩАДЖЕННЯ ДОМОГОСПОДАРСТВ ЯК ДЖЕРЕЛО ІНВЕСТИЦІЙ В ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Сукупні заощадження домогосподарств є не лише ознакою фінансового благополуччя останніх, але і виступають вагомим джерелом інвестицій в економіку країни. За сприятливого інвестиційного клімату, коли значна частина заощаджень населення трансформується в інвестиції, спостерігається економічне зростання. В іншому випадку, коли лєвова частка заощаджень домашніх господарств зберігається в готівковій формі, – в економіці країни відбувається рецесія [1, с. 5].

Оскільки через соціально-економічну нестабільність та військовий конфлікт на сході країни приплив прямих іноземних інвестицій в економіку країни з 2014 року суттєво скоротився, одним із ключових завдань держави є розробка ефективної внутрішньої інвестиційної політики.

Сьогодні Україна змушена головним чином орієнтуватись на внутрішні джерела інвестицій. Саме тому, проблема формування заощаджень домашніх господарств та їх мобілізації як інвестиційних ресурсів є досить актуальною та потребує вивчення.

Врахування надбань фінансової науки та практики, недоліків та переваг розглянутих визначень поняття «заощадження домогосподарства», дало можливість схилитись до думки, що заощадження населення, з одного боку це частина доходу, яка залишається після сплати податків й покриття споживчих сукупних

витрат, а з іншого – використання грошових ресурсів з метою створення «подушки безпеки», отримання в майбутньому пасивного доходу або ж покриття планових масштабних витрат.

На заощаджувальну поведінку населення впливає ряд факторів економічного, політичного та соціально-культурного характеру (див. рис. 1).

Так, одним із основних факторів, які впливають на формування заощаджень населення є інфляційні очікування. До прикладу, при зростанні цін на товари та послуги, спостерігатиметься підвищення споживчого попиту домашніх господарств з метою придбання останніх за нижчими цінами, що, у совою чергу, призведе до зменшення сукупних заощаджень населення. При очікуванні зниження рівня цін на різні групи товарів, домогосподарства будуть зменшувати поточне споживання, з метою придбання товарів за нижчими цінами у майбутньому.

Рис. 1. Фактори, що впливають на процес формування заощаджень домогосподарств

Примітка: побудовано автором за даними [2, с. 244]

Очікування домогосподарств зміни обсягу отримуваних доходів та рівня життя у майбутніх періодах також впливає на заощадження. Так, при очікуванні зростання доходів в майбутньому відбувається зростання поточного споживання і, відповідно, зменшення заощаджень. У випадку

сподівання на зменшення рівня доходів в майбутньому домогосподарства знижують рівень споживання, відкладаючи кошти у вигляді заощаджень.

Ще одним із факторів, які впливають на формування заощаджень є відсоткові ставки як за кредитами, так і за депозитними рахунками.

Таким чином, основою формування заощаджень домогосподарств є динаміка та структура доходів.

Так, в Україні у 2013-2017 рр. спостерігалось суттєве зростання середньомісячних сукупних ресурсів домогосподарств (з 4470,5 грн. до 8165,2 грн.). Проте, варто наголосити, що стрімке зростання доходів населення в цей час було спричинене інфляційними процесами, оскільки відбувалося в період економічного застою та відсутності сприятливих умов для ведення підприємницької діяльності. Зокрема, у 2014-2015 рр. скорочення реального ВВП становило 6,6% та 9,8%, а рівень цін за даний період зріс на 68,2%. Тому, незважаючи на номінальне зростання сукупних ресурсів домогосподарств, в умовах стрімкої інфляції та девальвації гривні, реальні наявні доходи населення у 2014 році скоротилися на 11,5%, а у 2015 р. – на 20,4%. Тобто за 2 роки вони зменшилися на третину.

Окрім того, стрімке зростання сукупних ресурсів, що спостерігалось упродовж 2017-2019 рр. є результатом підвищення рівня мінімальної заробітної плати, яка за даний період зросла з 1600 грн. до 4173 грн.

Підвищення соціальних стандартів у державі, при відсутності на те економічного обґрунтування, призводить до підвищення рівня інфляції, через те, що це лише номінальне зростання доходів, яке не сприяє покращенню рівня життя населення, а також це часто служить інструментом зростання симпатій у населення до влади у передвиборчий період.

За даними Державної служби статистики України у 2018 році номінальні доходи населення склали 3 219,5 млрд. грн., що на 21,4% більше порівняно з 2017 роком (див. табл. 1).

Проте, реальні доходи (з урахуванням інфляції), незважаючи на зростання у 2018 р. на 9,9%, поки що не досягли рівня 2013 р. Як повідомляло РБК-Україна, реальні доходи населення в Україні за 2014 р. скоротилися на 11,5%, за 2015 р. – на 20,4%. У 2016 р. реальні доходи зросли на 2,0%, у 2017 р. – на 10,9% [3].

Мотивація домашніх господарств до заощаджень характеризується не лише доходами, але і витратами (див. табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка сукупних доходів, витрат і заощаджень населення України у 2005 – 2018 рр. (млрд. грн.)

Рік	Доходи населення	Витрати населення	Заощадження населення	Питома вага заощаджень у доходах, %
2005	381,4	335,8	45,7	11,98
2006	472,1	427,9	44,2	9,36
2007	623,3	575,5	47,8	7,67
2008	845,6	793,6	52,0	6,15
2009	894,3	813,9	80,4	8,99
2010	1 101,2	939,3	161,9	14,70
2011	1 266,8	1 143,6	123,1	9,72
2012	1 457,8	1 353,2	104,6	7,18
2013	1 548,7	1 432,5	116,2	7,50
2014	1 516,8	1 486,0	30,8	2,03
2015	1 772,0	1 740,9	31,1	1,76
2016	2 051,3	2 038,7	12,6	0,61
2017	2 652,1	2 621,4	30,7	1,16
2018	3 219,5	3 202,8	16,7	0,52
I кв. 2019	803,4	852,4	-49,0	-6,1

Примітка: розраховано та побудовано автором за даними [4, с. 279; 5]

Впродовж останніх років в Україні майже 90% витрат домогосподарств спрямовується на придбання продуктів харчування, непродовольчих товарів та послуг, в той час, як у розвинутих країнах домогосподарства витрачають на харчування не більше 30% сукупного доходу сім'ї.

Частина фінансових ресурсів домогосподарства, що не використовується на купівлю товарів, оплату послуг, сплату податків й інших обов'язкових платежів, спрямовується на заощадження.

В Україні з 2005 р. по 2013 р. схильність населення до заощаджень була відносно високою (див. табл. 1). Так, питома вага останніх у доходах домогосподарств коливалась від 6,15% до 14,7%.

Стрімке зростання питомої ваги заощаджень у номінальних доходах населення України у 2009-2010 рр. було зумовлене перевищенням темпів зростання наявних доходів над витратами домогосподарств та сукупності інших чинників.

До 2014 р. заощадження домогосподарств України формувалися на достатньо високому рівні. Так, у 2013 році, чисті заощадження українців у наявних доходах становили 7,5% (див. табл. 1), в той час як у Бельгії значення даного показника становило 9,9%, Австрії – 6,6%, Канаді – 5,2%, Греції – 3,9%, Фінляндії – 1,0%, Естонії – -0,5% [6].

Проте, фінансово-політичні потрясіння, які спостерігались в Україні з 2014 року негативно позначились на фінансовій поведінці населення. До прикладу, у 2014 р. питома вага заощаджень у доходах домогосподарств

становила лише 2,03%, що на 5,47 в.п. та на 12,67 в.п. менше порівняно з 2013 р. та 2010 р. відповідно.

З 2015 р. по 2018 р., щорічні заощадження домогосподарств України не перевищували 2% сукупного номінального доходу, а за підсумками I кв. 2019 року вони скоротились на 49,0 млрд. грн.

Таким чином, негативні тенденції, які на даний час спостерігаються в заощаджуваній поведінці домогосподарств України зумовлені низькими темпами зростання реальних доходів населення, які скоротившись на 31,9% у 2014-2015 рр. ще не досягли рівня 2013 р., необхідністю вимушеного переселення, відновлення майна, лікування й реабілітації постраждалих внаслідок військового конфлікту на сході країни, зростанням витрат на житлово-комунальні послуги, які за підсумками 2018 р. становлять 15,2% сукупних витрат сімей, що на 6 в.п. більше порівняно з 2010 р.

Згідно опитування, яке було проведене компанією Research & Branding Group у листопаді 2018 року, заощадження відсутні в кожного другого українця. Заощадження на термін від місяця до двох мають 10% респондентів, на 3-4 місяці – 8%, а на термін до півроку 5% українців [7].

Під впливом ряду факторів та мотивів заощадження домашніх господарств можуть формуватись в організованій (банківські депозити, державні і корпоративні цінні папери, страхові поліси, сертифікати інвестиційних фондів, пенсійні контракти тощо) та неорганізованій формах (готівка, товари тривалого користування, нерухомість, коштовності, дорогоцінні метали та коштовне каміння, предмети мистецтва тощо).

Наявність та обсяг організованих заощаджень домашніх господарств значною мірою залежать від розвитку та стану фінансового ринку в країні, рівня довіри до фінансово-кредитних інститутів та фінансової грамотності населення.

В Україні серед основних форм заощаджень домогосподарств варто виділити депозитні вкладення та готівку.

Згідно даних Незалежної асоціації банків України лише 58% осіб, які володіють заощадженнями зберігають їх на депозитних рахунках, а 47% та 31% таких респондентів – в іноземній та національній валютах відповідно [8].

В умовах низького рівня розвитку фінансового ринку України, провідну роль у акумуляції заощаджень домогосподарств відіграють комерційні банки.

Так, сукупні обсяги заощаджень домашніх господарств України у формі депозитних вкладень за підсумками 2018 р. становили 530,3 млрд. грн. (див. рис. 2).

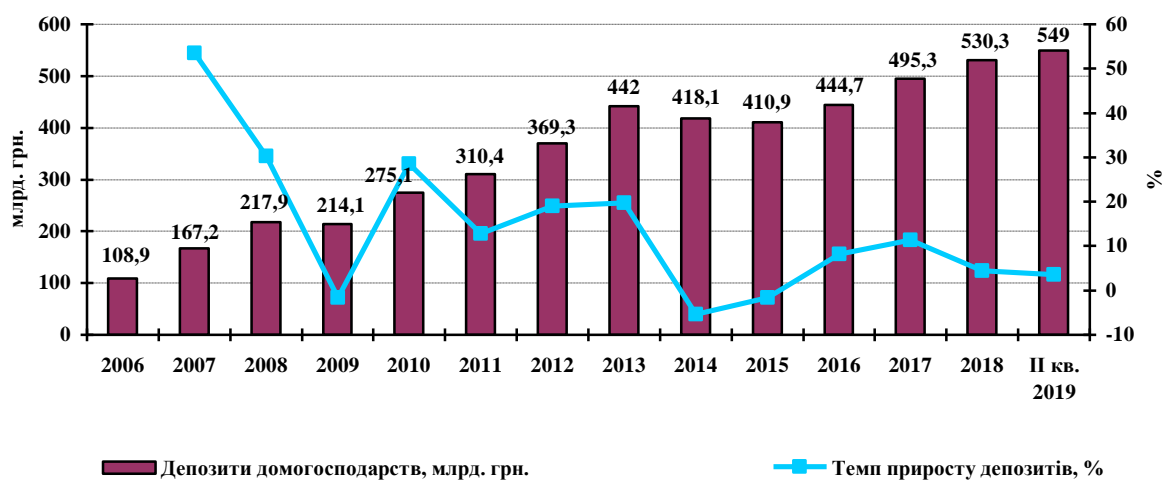

Рис. 2. Депозити домогосподарств України у 2006 – II кв. 2019 рр.

Примітка: розраховано та побудовано автором за даними [9]

За 2006-2018 рр. вони зросли на 421,4 млрд. грн. або майже у п'ять разів. У 2014-2015 рр. в умовах зростання амплітуди коливань валютного курсу, стрімких темпів інфляції, зростання очікувань щодо ліквідації окремих банків та невпевненості населення у можливостях стабілізації банківської системи спостерігалось зняття коштів й закриття депозитних рахунків населенням (див. рис. 2).

Зниження амплітуди курсових коливань у 2016 – 2017 рр. позитивно позначилось на депозитному портфелі комерційних банків [10].

Незважаючи на відносну стабільність, у клієнтському портфелі на даний час переважають короткострокові вклади строком до одного року, які становлять близько 75% сукупних депозитів домогосподарств. За таких умов, немає підстав говорити про відновлення довіри населення до комерційних банків.

Варто наголосити, що Україна входить у трійку світових лідерів за частотою системних банківських криз. За останні 20 років кризові явища в банківській сфері України траплялися тричі. Прямі втрати всієї економіки від останньої кризи (2014-2016 рр.) становили майже 40% ВВП [7].

Значним резервом формування нових інвестиційних потоків в національну економіку є готівка поза банківською системою. За даними НБУ, за підсумками 2018 р. на руках у населення перебувало 400 млрд. грн. [9].

Отже, заощаджувальна поведінка домогосподарств України характеризується наступними особливостями:

– основою формування заощаджень домогосподарств є доходи. Стрімке скорочення сукупного реального доходу домогосподарств України у 2014-2015 рр. на 31,9% негативно позначилось на схильності населення до заощаджень, які з 2015 р. не перевищують 2% доходів українців;

– домінуючою формою заощаджень українських домогосподарств виступають неорганізовані заощадження і, зокрема готівкові накопичення. Так, за підсумками 2018 р. на руках у населення перебувало 400,1 млрд. грн., в той час як сукупні депозитні вкладення останніх становили лише 530,3 млрд. грн.;

– левову частку організованих заощаджень домогосподарств України становлять депозитні вкладення для яких, через недовіру до банківської системи, характерна короткостроковість, що, у свою чергу, зумовлює строкову незбалансованість активів та пасивів комерційних банків.

Залучення в інвестиційний процес пасивних заощаджень українців забезпечить господарюючих суб'єктів та державу необхідними ресурсами, позитивно позначиться на дохідній частині бюджетів країни, домогосподарств, дозволить скоротити соціальні трансферти.

Література:

1. Власова І.В. Заощадження населення як інвестиційний ресурс економіки. *Економіка: теорія та практика*. 2016. № 2. С. 4 – 7.
2. Доходи і заощадження в перехідній економіці України / за ред. С. Панчишина та М. Савлука; керівник проекту З. Ватаманюк. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. 406 с.
3. Реальні доходи українців зросли майже на 10% / Новини РБК-Україна 01.04.2019. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/realnye-dohody-ukraintsev-vyrosli-10-1554129246.html> (дата звернення: 25.10.2019 р.).
4. Коваленко В.В., Сергєєва О.С. Заощадження населення у забезпеченні фінансових ресурсів банків. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 28. С. 275 – 283.
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 20.11.2019 р.).

6. Павлюк Т.І., Урбанович В.А. Аналіз динаміки та структури заощаджень населення України. *Науковий огляд*. 2016. №9(30). DOI: <http://oaji.net/articles/2016/797-1479503144.pdf>.
7. Показник бідності. Майже половина українців не має заощаджень. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/bidnist-v-ukrajini-majzhe-polovina-ukrajintsiv-ne-maje-zaoshchadzhen-2511263.html>. (дата звернення: 25.10.2019 р.).
8. Гроші все ще в матраці, або Як заощаджують українці?. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2019/11/26/654116/>. (дата звернення: 20.11.2019 р.).
9. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial#1ms> (дата звернення: 20.11.2019 р.).
10. Мелих О. Валютне регулювання та його вплив на соціально-економічний розвиток України. *Ефективна економіка*. 2017. №11. DOI: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5889>.

Кокота Вікторія Миколаївна
студентка групи ФФзмр-21

Тернопільського національного економічного університету
Науковий керівник – д.е.н., професор Дем'янишин В.Г.

СВІТОВИЙ ДОСВІД ПОДОЛАННЯ ДЕФІЦИТУ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ

Сьогодні у світі практично немає жодної держави, яка б не стикалася з бюджетним дефіцитом. Звичайно, за умов ідеального становища в економіці дефіцит відсутній і держава може оптимально зіставляти обсяг своїх доходів відповідно до фінансових можливостей без будь-якої шкоди для суспільства. Однак насправді це буває дуже рідко.

На сучасному етапі розвитку української економіки вирішення проблеми дефіциту бюджету та забезпечення його ефективності управління набуває особливої актуальності. У світовій економічній теорії та практиці нагромаджено великий досвід боротьби з бюджетним дефіцитом.

Дослідженню проблемних аспектів бюджетного дефіциту та шляхів його подолання присвячені праці багатьох вітчизняних та зарубіжних